

Právní demokratická identita aneb ústavní obrana demokracie

Legal Democratic Identity and Constitutional Defense of Democracy

Štefan Danics, Jan Šlajs

Abstrakt: Autoři nejdříve objasňují termín „demokratická identita“ jako klíčovou kategorii obranyschopné demokracie. Dále komparují ústavy demokratických států, které mají zkušenosti s pravicovou nebo levicovou totalitou s cílem posoudit, jak je ústavně zajištěn jejich současný demokratický vládní systém.

Klíčová slova: Právní demokratická identita, demokratická kultura a praxe, pevné ústavní jádro jako záruka demokracie, ústavní možnosti derogace práv a svobod, obranyschopná demokracie.

Abstract: Authors firstly clarify a term “democratic identity” as key category of defensible democracy. They further compare constitutions of democratic states that have experiences with right-wing or left-wing totalities, with the aim to evaluate how their current democratic government system is constitutionally guaranteed.

Keywords: Legal democratic identity, democratic culture and practice, solid constitutional core as a guarantee of democracy, constitutional opportunities of rights and freedoms derogation, defensible democracy.

JEL Classification: K140, K400, K 420

Úvod

Si vis pacem, para bellum - *Chceš-li mír, připrav se na válku* říká latinský aforismus. V jistém slova smyslu je tento výrok klíčem k pochopení obranyschopné demokracie: má-li být demokracie udržena, musí být bráněna. A účinná obrana není možná bez vhodných nástrojů, strategií a znalostí toho, co přesně má být bráněno. Tyto nástroje jsou zpravidla právně zakotveny v ústavách evropských demokratických států, včetně tzv. pevného jádra ústavy, které nelze změnit ani sebevětší většinou, neboť má ochránit samotnou demokracii.

Podstata obranyschopné demokracie (resp. demokracie schopné se bránit) spočívá v tom, že dokáže zabránit destrukci sebe sama znemožněním zneužití formálně demokratických pravidel, ze strany antidemokratických sil. Jedná se zejména o derogaci demokratických procesů, zejména pak práva sdružovacího, shromažďovacího a méně pak práva na svobodu projevu, přičemž je vždy zdůrazňován aspekt ochrany demokratických základů státu, resp. nebezpečí podvrtných projevů pro stát samotný. Při postihu antidemokratických projevů se zpravidla kombinuje aspekt preventivní ochrany demokratických základů státu před výzvami ke změně demokratického systému revolučním povstáním či návratu k již historicky zdiskreditovaným režimům (propagace nacismu či komunismu) na straně jedné a aspekt ochrany důstojnosti třetích osob (např. popírání holocaustu či projevy nenávisti) na straně druhé (BARTOŇ, 2010: 212).

Obranyschopná demokracie, která hodlá efektivně bojovat proti politickému extrémismu je nucená se pohybovat mezi dvěma konfliktními situacemi. Na jedné straně jde o garanci základních lidských práv a svobod, na druhé straně o obranu základních hodnot samotného demokratického zřízení. Cena za obranu zřízení je v podobě omezení práv a svobod, v čem spočívá i „*paradox obranyschopné demokracie*“ (PEDAHZUR, 2002:2). Tento paradox vyvolává otázku, do jaké míry má demokracie mandát potlačovat extremistické elementy, které se snaží zpochybnit její stabilitu a základní hodnoty? Otázka také může znít, jak daleko může demokracie zajít při své obraně, aby neztratila svoji identitu, tj. demokratičnost?

Problematika je velmi složitá a obsáhlá, a proto autoři v článku pouze naznačí obranu demokracie v ústavní rovině, která je konkretizována termínem „demokratická identita“. Navíc je nutno zohlednit, že právně-institucionální reakce na extremisty jsou v komparativní politologii analyzovány velmi vzácně.

1. Termín „demokratická identita“

Termín „*demokratická identita*“ slouží některým autorům pro konkretizaci způsobu, kterým mohou být demokratické ústavy chráněny. Demokratická identita totiž informuje o charakteru konstitutivních základů, tj. samotného základu demokracie, ale zároveň definuje a vymezuje charakter ústavních opatření, tj. ustanovení týkajících se

obranu demokracie proti ideovým nepřátelům. Na základě toho je možné komparovat, do jaké míry stát poskytuje ústavní ochranu demokratismu, popřípadě jakou má tato právní ochrana demokracie podobu.

Martin Klamt termín „*demokratická identita*“ objasňuje jako konkrétní způsob, kterým je možné demokratickou ústavu, tj. její ústavní jádro chránit. Ústavní srovnání se podle něj potom zaměřuje na dva aspekty:

- 1) na ústavní ochranu samotného základu demokracie, tj. zda existuje pevné jádro ústavy, které není možné změnit a je tedy zárukou demokracie;
- 2) na ústavní možnosti omezování politických stran, hnutí a základních práv, tj. jakými ústavními způsoby a intenzitou tyto země jednájí s potenciálními nepřáteli demokracie (KLAMT, 2007: 135).

Původní myšlenkou tvorby ústav bylo zadání politické reprezentace k organizování a zkrocení státní moci a posílení práva jednotlivce. Ovšem samotný vývoj ústavy v její specifické podobě, závisí a je ovlivněn celou řadou dalších faktorů, které nelze všechny zkoumat v rámci daného článku. Zdůrazníme pouze tři faktory, které zásadně ovlivňují vznik moderní ústavy, tj. historii, kulturní a politický kontext, a konstelaci aktérů, kteří mají vliv na konečnou podobu ústavy (KIMMEL, 2005: IX).

V tomto ohledu je rovněž možné zkoumat, do jaké míry jsou aplikovány principy obranyschopné demokracie, což v ústavní rovině předpokládá vytvořit pevné a neměnné jádro ústavy, které by ochránilo demokracii v jakýchkoli politických podmínkách. V souhrnu je toto úsilí odborníky označováno jako moderní projev „*demokratické právní kultury*“, přičemž Capoccia hovoří o „*demokratické kultuře a praxi*“ (CAPOCCIA, 2001).

2. Zásady aplikace principů obranyschopné demokracie

Demokracie, které se rozhodnout využít bezpečnostní nástroje proti svým ideovým nepřátelům, by měly zohlednit následující:

- 1) *Zprvé* je třeba vzít v potaz, že protidemokratické počiny nemusejí být nutně uskutečňovány v rámci demokratického systému, ale i mimo něj. Z tohoto důvodu by se v případě konceptu obranyschopné demokracie mělo jednat o taková politicko-právní opatření, která budou mít potenciál ubránit demokracii proti nepřátelským subjektům zneužívajících demokratické mechanismy a aktivity občanské společnosti.
- 2) *Zadruhé* by se v případě antidemokratických hrozeb mezinárodního rozměru mělo postupovat obdobně jako v případě vnitrostátních pokusů o zvrát

demokratismu. Ovšem dominující velmocenská politika neumožňuje vždy sledovat podporu demokratismu ve světě. A je tudíž otázkou, zda je vůbec možné v době internetu a sociálních sítí vytvořit efektivní anti-propagandu bránící demokracii? Navíc obrana demokratického zřízení je věcí vnitřní bezpečnosti, přičemž obrana demokratického státu je věcí vnější bezpečnosti. Nelze tedy zaměňovat obranu suverenity demokratického státu a obranu demokratického zřízení, ale také nelze provádět intervence v různých částech světa s odkazem na demokracii a lidská práva, což narušuje samotnou filosofii obranyschopné demokracie.

- 3) *Za třetí* je potřebné k zachování demokratického zřízení omezit určitá práva a svobody antidemokratickým silám, aby nedošlo k jejich zneužití, ale pouze v rámci právního státu. Nelze však usilovat o úplné a konečné odstranění ideových nepřátel z demokratické společnosti, protože tím by demokracie popřela sama sebe. To znamená, že obranyschopná demokracie se nesmí zvrhnout v demokracii militaristickou a nehumánní a svoji schopnost bránit se, by měla vyvíjet pouze v rámci právně stanovených norem (KLAMT, 2007: 153).

3. Základní zákon v Německu a obranyschopná demokracie

Poválečné rozmístění osvobozeneckých sil po druhé světové válce velmi ovlivnilo tvorbu nové německé ústavy. Ve skutečnosti Německo, Rakousko a z části také Itálie byly zeměmi, které byly pod vlivem západních spojeneckých sil. Zejména USA výrazně ovlivnily demokratický vývoj v Německu, např. prostřednictvím „denacifikace“ a důrazem na převýchovu německého národa. Co se týká konstitučního procesu, západní spojenci podporovali vytvoření federální a demokratické ústavy. Němečtí politici činitelé se snažili, aby se zabránilo definitivnímu oddělení okupovaných vojenských sektorů, a proto vznikl návrh ústavy jako dočasné řešení této situace v podobě Základního zákona (z něm. *Grundgesetz-GG*). Tvůrci nového německého základního zákona se shodovali na klíčových ústavních právech, které měly být chráněny přímo ústavou, včetně demokratického principu nového zřízení. Není tedy divu, že Základní zákon z roku 1949 zdůrazňuje jasné odmítnutí totality, ale i demokratického právního relativismu, který byl považován za hlavní příčinu úspěchu nacistů při převzetí státní moci ve Výmarské republice.

Tento právní relativismus striktně respektující liberální myšlenky v podstatě znemožňoval politickou a právní obranu demokracie, a proto Karl Loewenstein prosazoval obranyschopnou demokracii jako „racionální systém“, který vyvíjí techniky k boji proti „*emocionálním útokům*“ fašistických nepřátel a proti pasti „*sebevražedné letargie*“ samotné demokracie (LOEWENSTEIN, 1937: 428 - 431). Podle něj by obranyschopná demokracie měla zabránit tomu, aby extrémním využitím práv a svobod došlo k jejímu popření.

V důsledku toho byly v Základním zákoně z roku 1949 vytvořeny dva klíčové body německého ústavního práva:

Za první: ústřední principy ústavy jsou z jakýchkoliv modifikací vyloučeny. Podle čl. 79 (3), 1, 20, neexistuje možnost zrušit ústavně zaručenou ochranu lidské důstojnosti, ani demokracie, federalismu, republikánské formy vlády, dělby moci, nebo právního řádu. Tento závazek k určitým principům, které nemohou být právně modifikovány, se nazývá „záruka na dobu neurčitou“ (z něm. *Ewigkeitsgarantie*) - hluboce symbolické rozhodnutí pro celou dobu. Podle německé ústavy pouze protiústavní a násilná revoluce je možná, ale ne žádná právní revoluce. *Za druhé:* hlavní podmínkou výše vzpomenu- tých záruk je *liberálně-demokratický základní řád* (z něm. *Freiheitliche demokratische Grundordnung*). Ústavně je to klíčový pojem, který odkazuje na nedílné spojení mezi demokratickým rozhodováním a právně zaručenými svobodami jedince. Liberálně- demokratický základní řád by měl být chráněn nejen proti ústavní změně, ale neměl by také být předmětem politických debat (PAPIER, DURNER, 2003: 356).

Hlavní pilíře obranyschopné demokracie jsou tedy zakotveny přímo v německé ústavě. Na rozdíl od Výmarské říšské ústavy obsahuje od roku 1949 platný Základní zákon řadu předpisů, jejichž účelem je ochránit liberálně demokratický charakter ústavy SRN. Základní zákon neobsahuje žádné generální zmocnění k obraně liberální demokracie proti jejím nepřátelům, ale charakterem svých předpisů zavazuje nositele svrchované moci, aby poskytovali institutům plynoucím z této ústavy právní ochranu bez toho, aby ochrana svobody měla za následek její omezení. Zároveň zavazuje všechny občany, aby se zdrželi jakékoliv činnosti, která by byla namířena proti liberálně demokratickému zřízení.

Páteří obranyschopné demokracie v německé ústavě jsou tři základní články, jedná se konkrétně o čl. 20 GG, čl. 18 GG a o čl. 79 GG. V prvním odstavci čl. 20 je zakotven charakter Spolkové republiky Německo, tedy že se jedná o demokratický, sociální a federální stát. Druhý odstavec tohoto článku deklaruje, že státní moc vychází z lidu a je delegována na jeho zástupce prostřednictvím svobodných voleb. O třetím odstavci tohoto článku bude pojednáno později. Konečně ve čtvrtém odstavci tohoto článku je stanoveno, že proti každému, kdo se pokusí tento pořádek odstranit, mají všichni Němci právo na odpor, není-li možná jiná pomoc. Prostřednictvím čl. 18 je Spolkový ústavní soud zmocněn vyslovit pozbytí základních práv v politickém boji a jeho konkrétní rozsah. Toto opatření je možné uplatnit u toho, kdo zneužívá svobody projevu, především pak svobody tisku, svobody učení, shromažďovací či sdružovací právo, listovní, poštovní nebo telekomunikační tajemství, majetek nebo právo na azyl za účelem boje proti liberálně demokratickému zřízení. Článek 79 GG upravuje problematiku pozměňování základního zákona. Základní zákon může být pozměněn pouze takovým ústavním zákonem, který výslovně mění znění Základního zákona nebo jej doplňuje. V případě mezinárodních smluv týkajících se mírových ujednání, přípravy mírových urovnání nebo zrušení okupačního právního pořádku, nebo mezinárodních smlouv, které mají sloužit k obhajobě Spolkové republiky, postačí objasnění, že jejich

uzavření či platnost neodporuje ustanovením Základního zákona, v takovém případě k objasnění postačí doplnění Základního zákona. Pro takové zákonné úpravy je potřeba souhlasu dvou třetin členů Spolkového sněmu a dvou třetin členů Spolkové rady. Třetí odstavec tohoto článku obsahuje striktní zákaz provádění změn týkajících se členění na Spolek a spolkové státy, podílu spolkových zemí na zákonodárství nebo zásad zakotvených v článcích 1 a 20 (GRUNDGESETZ, 2001).

Následující články GG zase zakotvují nepřipustnost výkonu určité činnosti, pakliže by tato činnost směřovala proti liberálně demokratickému zřízení nebo ohrožovala existenci či bezpečnost spolku nebo spolkového státu:

- čl. 9 odst. 2, kde je zakotvena nepřipustnost takových sdružení, která směřují proti ústavnímu pořádku a myšlenkám národního porozumění;
- čl. 98 odst. 2 a 5 jsou opatřením pro případ, kdy spolkový soudce nebo soudce spolkového státu poruší zásady základního zákona nebo ústavní pořádek. V takovém případě je spolkový ústavní soud na základě žádosti spolkového sněmu zmocněn dvoutřetinovou většinou přidělit soudci jiný úřad, nebo jej postavit zcela mimo úřad. V případě úmyslného porušení je možné takového soudce propustit (GRUNDGESETZ, 2001).

Další výčet článků GG umožňuje státu porušit určitá základní práva a svobody ve jménu ochrany ústavního pořádku a německé státnosti:

- čl. 10 odst. 2, který obsahuje přípustnost zákonného zmocnění k porušení listovního, poštovního nebo telekomunikačního tajemství i v rámci ochrany liberálně demokratického zřízení nebo v případě zajištění existence nebo bezpečnosti spolku či spolkového státu;
- čl. 11 odst. 2 vyjadřuje podobnou možnost zákonného zmocnění k porušení svobody pobytu a to v případě, bylo-li by to nezbytné k odvrácení nebezpečí hrozícího existenci nebo liberálně demokratickému zřízení spolku nebo spolkového státu (GRUNDGESETZ, 2001).

V rámci GG je také důležitý čl. 21, který povyšuje politické strany na úroveň ústavního institutu, přičemž ve druhém odstavci tohoto článku je zakotveno i zmocnění spolkového ústavního soudu rozhodovat o protiústavnosti politické strany. V tomto ohledu je potřeba dodat, že za protiústavní je považována taková strana, která prostřednictvím svých cílů nebo chování svých stoupenců usiluje o narušení nebo odstranění liberálně demokratického zřízení nebo ohrožení existence Spolkové republiky Německo (GRUNDGESETZ, 2001).

Někteří odborníci považují koncept bojovné demokracie (z něm. *Streitbare Demokratie*) za německou záležitost či tradici, ale rozhodnutí přijmout obranyschopnou

demokracii má v moderních dějinách evropský kontext, alespoň u těch zemích, které mají zkušenosti s pravicovou diktaturou, jak dokládá následující komparace. Na druhé straně podle dalších autorů německá ústava a její principy obranyschopné demokracie silně ovlivnily evropské ústavy, které budou v článku zmiňovány, především španělskou a řeckou.

4. Nástin komparace šesti evropských demokratických ústav

Komparace se nejprve zaměří na otázku, zda je demokracie jako hodnota a forma vlády chráněna ústavou? Jinak řečeno, zda existuje tzv. demokratické jádro ústavy? V druhém případě se komparace zaměří na ústavní způsoby, kterými se demokracie vypořádává se svými potencionálními ideovými nepřáteli. Všechny srovnávané evropské země lze vnímat jako ústavní demokracie, v kterých probíhají svobodné volby. Pro komparaci byly vybrány tři středoevropské země, které zažily fašistickou diktaturu před a během druhé světové války: Německo, Rakousko a Itálie. Dlužno dodat, že v těchto zemích došlo ke změně od demokracie k diktatuře a zase zpět k demokracii. Do druhé skupiny zemí bylo zařazeno Španělsko, Portugalsko a Řecko, přičemž i tyto země zažily pravicovou diktaturu a to vojenského typu. Avšak na rozdíl od první skupiny zemí, jejich autokratické režimy ještě dlouho přežily konec druhé světové války. I v těchto zemích bychom si měli všimnout, jak se formovaly demokratické ústavy, včetně aplikace myšlenek obranyschopné demokracie.

Připomeňme, že při komparaci bychom si měli zodpovědět následující otázky, zda se stala demokracie v těchto zemích součástí ústavního jádra, které nesmí být modifikováno? A jak je toto neměnné ústavní jádro chráněno? V tomto ohledu jsou komparovány i země jako Španělsko, Portugalsko a Řecko, kde vojenské pravicové diktatury skončily až dlouho po druhé světové válce. V tomto ohledu je zajímavé srovnat, jak tyto mladší demokracie zformovaly svoje ústavy a jak se hodlají bránit vůči svým potencionálním ideovým nepřátelům? V rámci konceptu obranyschopné demokracie se může v praxi jednat o specifické ústavní reakce, což je logický důsledek rozdílné „demokratické právní kultury“. Španělsko se snaží bránit demokracii prostřednictvím složitého procesu provádění ústavních změn, kdežto Německo, Portugalsko a Řecko ve svých ústavách striktně vyloučily možnost jakéhokoliv pokusu o změnu státního zřízení. Sice Řecko a Portugalsko nemají tak dlouhou ústavní historii jako Německo, ale inspirovaly se německým Základním zákonem, a proto není divu, že všechny ústavy zmíněných států mají podobný obraně-demokratický charakter. Rovněž i úprava problematiky politických stran vykazuje u všech zemí shodný rys, jakým je série ochranných opatření. Tato ochranná opatření jsou typická zejména pro státy, které mají určité zkušenosti s totalitním režimem. Ovšem pouze Portugalsko a Německo umožňují „zákaz“ politických stran na ústavněprávní úrovni. Pouze některé z komparovaných států umožňují suspenzi základních práv a pouze Německo umožňuje jejich odejmutí v určitém časovém rozsahu. V tomto ohledu se Španělsko při tvorbě své ústavy striktně vymezilo vůči tomuto německému razantnímu opatření (KLAMT, 2007: 150-155).

Ne každá země v první skupině s podobnou historickou zkušeností s autokratickými režimy chrání demokracii na ústavní rovině stejně. Německo vybudovalo pevný demokratický ústavní základ chráněný obranyschopnou demokracií, a proto by měl být demokratický řád zaručen na věčné časy. Itálie po druhé světové válce rovněž přijala novou ústavu, ale ta chrání pouze republikánskou formu vlády jako základní prvek ústavního systému. Rakousko naproti tomu oživilo svou ústavu z roku 1920/29, která neobsahovala koncept obranyschopné demokracie, a proto chrání demokracii před změnami jenom formálními ústavními překážkami (KLAMT, 2007: 151).

Po druhé světové válce se totiž v Rakousku, jako v jediné zemi v tomto srovnání nevytvářel návrh úplně nové ústavy, ale raději byla obnovena ústava vlastní z roku 1920/29, tj. za prozatímní vlády sociálního demokrata Karla Rennera. Takže zde nebyl žádný nový proces ústavní tvorby na rozdíl od Německa a dalších zemí, čímž se tento postup stal poměrně vzácný jak z historického, tak i z mezinárodního právního hlediska. Faktory, které vysvětlují tento výjimečný vývoj, je potřebné hledat v politické vůli ke spolupráci politických vůdců, kteří byli uvězněni v dobách diktatury, a proto se snažili o obnovení rakouské identity a vycházeli ze zkušeností s fungováním Rakouského státu v letech 1919-1933 (SCHÄFFER, 1990: 45).

Naopak druhá skupina zemí se skládá z těch, které zažily vojenskou diktaturu, která se dostala k moci násilnými prostředky, přesto ani jedna z těchto zemí nechrání demokratický základ stejným způsobem. Španělsko klade vysoké procesní překážky na zákonné změny demokratické ústavy, přičemž Řecko, Portugalsko a priori brání demokratické základy před právními změnami. Na základě těchto skutečností můžeme konstatovat, že i přes určité rozdíly jsou tyto mladé demokracie schopné bránit demokratický systém. Vzhledem k ústavní historii těchto států, které mají podobnou zkušenost s pravicovou diktaturou, lze konstatovat, že právní *demokratická kultura* byla obohacena o „schopnost“ bránit demokratický systém, což může být zkoumáno analýzou ústavního práva (KLAMT, 2007: 150-155).

Zavedením omezujících ustanovení o politických stranách jasně ukazuje na odmítnutí diktatury ze strany formujících se demokratických států. Ačkoli aplikace obranyschopné demokracie a jejích nástrojů není jednoduše produktem historického procesu, je zde úzká souvislost mezi historickým vývojem a ústavními výsledky, které vyjadřují a identifikují demokratickou právní kulturu. Reakce na historii je do jisté míry zjevná. Nicméně tyto ústavní ustanovení nevyjadřují jen důležité postavení politických stran v demokratickém politickém systému. Vedou také k důsledkům v reálném politickém procesu, kupříkladu politické strany v Německu mají výsadu v tom, že mohou být zakázány jen Spolkovým ústavním soudem. Ale zajímavější je to, že všechny komparované země z Evropského společenství (ve své podobě do roku 1995), které se neohlížejí zpět na historii diktatury, nemají institucionalizované politické strany na ústavní úrovni, (mimo Francii). Tento výsledek zdůrazňuje ještě více spojení mezi historickými událostmi autokracie a demokratickými ústavními výsledky. Země, které nezažily zhrou-

cení politického systému, ani úplnou změnu formy vlády, nebyly nuceny zavést nový demokratický ústavní pořádek. Překvapující je fakt, že Německo a Řecko na rozdíl od jiných zemí, ústavně nezakázaly určitou ideologii (zejména národní socialisty či fašisty). V tomto ohledu mohou být ústavy těchto států vnímány jako „neutrální“. Ještě dodajme, že pouze Německo a Portugalsko mají ustanovení o zákazu politických stran na ústavní úrovni. Na druhé straně ústavní zákonodárci z mladších demokracií odmítli příliš vážně omezit individuální a kolektivní práva. Názorným příkladem je portugalská ústava, která se snaží o zajištění rozsáhlých svobod. Demokratická svoboda, která byla utlačována v době diktatury, měla být zaručena, místo omezena, ústavním zákonem. Naopak z první skupiny zemí si zase Německo vybralo více omezující cestu ve vztahu lidským právům a svobodám, a proto její ústava symbolizuje bojovnější právní kulturu demokracie. Přesto, že Německo mělo jednu z nejhorších totalitních diktatur v dějinách 20. století, tak je společně s Řeckem jedinou zemí v našem srovnání, která konkrétně a výslovně nezakázala určitou politickou ideologii prostřednictvím ústavy, dokonce ani národní socialisty. V tomto ohledu je Německo doprovázeno Řeckem, tj. jedinou zemí, která zažila převrat následovaný zavedením diktatury po druhé světové válce. V každém případě, implementace omezujících nástrojů obranyschopné demokracie v porovnaných ústavách je v praxi poměrně restriktivní. Nicméně, omezující regulace nebo dokonce samotné odmítnutí možnosti zákazu stran je hlavním rozdílem ostatních zemí proti německé a portugalské bojovné demokracii (KLAMT, 2007: 150-155). Velmi obecně a zjednodušeně je možné výsledek nástinu komparace těchto šesti evropských demokratických ústav znázornit schématem viz Příloha č. 1.

5. Aktuální aplikace obranyschopné demokracie ve středoevropském regionu

Expertní diskuse řeší i samotný problém vhodnosti či nevhodnosti uplatnění nástrojů obranyschopné demokracie z hlediska efektivity a politické kultury, ale i míru „tvrdosti“ či „bojovnosti“ této formy obrany demokracie proti různým formám extremismu. V Německu dominuje debata o potřebě či nepotřebě potírat levicový extremismus prostředky obranyschopné demokracie a případně razantnějším postupem proti pravicovému extremismu. V Rakousku se zase diskutuje problém, zda je vhodné dále využívat platnost norem z poválečného období či je novelizovat. A v postkomunistických státech se debata týká pojetí komunistického dědictví jako ekvivalentu nacistického dědictví, popřípadě dědictví vlastních nedemokratických pravicových režimů a to na pozadí diskuse o samotném smyslu obranyschopné demokracie. Na podobu obranyschopné demokracie ve střední Evropě má a zřejmě bude mít i vliv pozvolna pokračující evropeizace protiextremistické politiky (MAREŠ, VYBORNÝ, 2013: 218-219).

Závěr

Každá společnost se rozhodne pro formu demokracie, kterou považuje za správnou, přesně zapadající nebo tolerovatelnou. Máme zde sice určité paralely, které jsou založeny na podobných historických zkušenostech či na vzorových ústavách, ale stále převažují spíše rozdíly mezi státy, které se týkají aktuální demokratické a právní praxe.

Je nutné upozornit, že země, které mají podobnou kulturu, historii a zkušenost s pravicovou totalitou nemají stejnou právní praxi. Faktem zůstává, že pro Německo (zažilo i po druhé světové válce levicovou totalitu), Rakousko a Itálii byly rozhodující zkušenosti s fašismem a nacismem v rámci druhé světové války, zatímco pro Španělsko, Portugalsko a Řecko byly rozhodující zkušenosti s vojenskými režimy fašistického typu po druhé světové válce, což ovlivnilo jejich ústavní vývoj. Dále je nutno zohlednit i fakt, že až na Rakousko, si výše jmenované země vytvořily svoji ústavu až po druhé světové válce, přičemž všechny srovnávané země mohou být bezpochyby považovány za ústavní demokracie. Ačkoli tyto ústavní demokracie uplatnily koncept obranyschopné demokracie, nedá se obecně konstatovat, že aplikace obranyschopné demokracie je jednoduše produktem historického učícího se procesu, neboť ve skutečnosti je patrná úzká souvislost mezi historickým vývojem a ústavními výsledky dané země, které vyjadřují určitou úroveň *demokratické právní kultury*.

V současné době se zdá, že evropské demokracie stojí na pevných ústavních základech, nebezpečí pro demokracii už není takové, jak tomu bylo v třicátých letech minulého století. Moderní pluralitní demokracie však nemůže zcela a nadobro vykořenit politický extremismus, který představuje aktuální a akutní bezpečnostní hrozbu.

Požadavek obrany demokracie proti jejím ideovým nepřátelům je teoreticky, metodicky a samozřejmě i politicky velmi sporný. Je tudíž potřebné, aby politologie a právní věda při aktuálním eliminování extremismu permanentně diskutovaly kritéria vhodnosti, potřebnosti, ale i závažnosti omezení základních lidských práv a svobod. Je zřejmé, že zásadní vliv na dlouhodobou stabilitu politického zřízení mají sociální a kulturní podmínky dané demokracie. Ovšem k zachování demokratického zřízení jsou také využívány nástroje obranyschopné demokracie, které sice omezují práva a svobody extremistickým subjektům, ale s cílem zachovat demokracii, která tato práva garantuje většině. Na základě výše uvedeného se autoři domnívají, že *koncept obranyschopné demokracie* je typickým rysem „identity“ demokracie a jejího ústavního pořádku, jinými slovy demokratické právní kultury s tím, že je různě aplikován v ústavách a bezpečnostní politice jednotlivých evropských unijních států.

Reference

- [1] BARTOŇ, Michal. (2010). Svoboda projevu: principy, garance, meze. Praha: Leges. ISBN 978-80-87212-42-4.
- [2] CAPOCCIA, Giovanni (2001). Defending Democracy. Reaction to Extremism in Inter-war Europe. Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press.
- [3] GRUNDGESETZ. (GG 2001). PartG; BVerfGG 43. Auflage. München: C.H.Beck 2001. 404s. ISBN 978-3-423-05003-6.
- [4] KLAMT, Martin. (2007). Militant Democracy and the Democratic Dilema. In BRUNISMA, Fred and David, NELKEN: Recht der Werkelijkheid: Explorations in Legal Cultures. s- Graavenhage: Reed Business BV, 2007. ISSN 1380-6424.
- [5] KIMMEL, Adolf (2005). Einführung, Verfassungen der EU-Mitgliedstaaten (6thed.). Munich, Beck.
- [6] LOEWENSTEIN, Karl (1937). Militant Democracy and Fundamental Rights I/II. The American Political Science Review, Vol. 31, No.3/4.
- [7] MAREŠ, Miroslav a Štěpán, VÝBORNÝ (2013). Militantní demokracie ve střední Evropě. 1. vyd. Brno: CDK. ISBN 978-80-7325-326-4.
- [8] PAPIER, Hans-Jürgen and Wolfgang DURNER (2003). Streitbare Demokratie. Archiv des öffentlichen Rechts 128, pp. 340-371.
- [9] PEDAHZUR, Ami (2002). Israeli Response to Jewish extremism and violence. Manchester: Manchester University Press.
- [10] SCHÄFFER, Heinz (1990). Landesbericht Österreich, in Christian Starck (ed.). Grundgesetz und deutsche Verfassungsrechtsprechung im Spiegel ausländischer Verfassungsentwicklung, Baden-Baden, Nomos, pp. 41-83.

Příloha č. 1 Aplikace „obranyschopné demokracie“ v ústavách šesti evropských zemí

Německo 1949	Rakousko 1920/29/45	Itálie 1948	Řecko 1975	Španělsko 1978	Portugalsko 1976
Demokracie a jiné zásady, 'navždy'	Celková revize teoreticky možná, avšak formální překážky	Republikánská vláda	Parlamentární demokracie a některá základní práva	Celková revize teoreticky možná, avšak značné formální překážky	Republikánská vláda a politická práva
Propadnutí některých základních práv	Ne (pouze statutární výhrady)	Ne (pouze statutární výhrady)	Žádné zneužívání (základních) práv	Pozastavení	Pozastavení, ale rozsáhlé záruky
Zákaz politických stran a shromáždění	Vyloučení všech národních socialistických shromáždění	Žádní fašisté	Ne	Ano, na podústavní úrovni	Ano, především vojenské a fašistické strany

Zdroj: KLAMT, Martin. *Militant Democracy and the Democratic Dilema*. In BRUNISMA, F.; NELKEN, D.: *Recht der Werkelijkheid: Explorations in Legal Cultures*. s-Graavenhage: Reed Business BV, 2007. s. 159. ISSN 1380-6424.

Doc. Ing. Štefan Danics, Ph.D., Policejní akademie ČR v Praze, Lhotecká 559/7, 143 01 Praha 4,
e-mail: danics.stefan@polac.cz

PhDr. Jan Šlajs, LL.M., Vysoká škola ekonomická Praha, Národohospodářská fakulta, Studijní obor:
Hospodářská politika, slajs.jan@gmail.com